

ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์และภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรม
ในสำนวนภาษิตตากใบ (เงื้ะเห)

The Metaphorical Meanings of Animals and Cultural and
Social Reflections of Tak-Bai (Je-Hay) Proverbial Idioms

ยุทธิชัย อุปการดี^{1*} และเมธาวี ยุทธพงษ์ธาดา¹

Yutthichai Uppakandee^{1*}, and Methawee Yuttapongtada¹

¹ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

¹ Arts Program in Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Bangkok, 10900, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: yutthichai.u@ku.th

(Received: November 13, 2023; Revised: December 20, 2023; Accepted: December 22, 2023)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายเปรียบเทียบและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบที่เกี่ยวกับสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ (เงาะเห) และศึกษาภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมตากใบจากสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ (เงาะเห) โดยเก็บข้อมูลจากหนังสือสำนวนภาษิตและคำในภาษิตตากใบที่เข้าร่วมกับคำในภาษิตมลายูภายใต้โครงการสืบสานภาษาไทยถิ่นใต้เงาะเหของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เก็บข้อมูลสำนวนภาษิตเกี่ยวกับสัตว์ได้ 45 สำนวน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์อรรถลักษณะ ผลการวิจัย พบความหมายเปรียบเทียบ 7 ประเภท ได้แก่ ความหมายเปรียบเทียบกับคน ความหมายเปรียบเทียบกับคุณสมบัติ ความหมายเปรียบเทียบกับกรกระทำ ความหมายเปรียบเทียบกับอาการ ความหมายเปรียบเทียบกับนิสัย ความหมายเปรียบเทียบกับอันตราย และความหมายเปรียบเทียบกับอื่น ๆ ทั้งนี้สัตว์ที่นำมาใช้ในสำนวนภาษิตตากใบมี 18 ชนิด ได้แก่ นก วัว ไก่ มด หมา แมว กวาง ปลา งู ตะกวด กิ้งก่า เสือ เต่า จิ้งจก แตน จระเข้ ควาย และเหา และสัตว์ที่นำมาใช้ในสำนวนภาษิตตากใบมากที่สุด คือ ไก่ อีกทั้งสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบก็สะท้อนภาพสังคมวัฒนธรรมได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านภูมิศาสตร์ ด้านอาชีพ ด้านกีฬา และการละเล่น ด้านการเลี้ยงสัตว์ และด้านค่านิยม นอกจากนี้ สัตว์บางประเภทไม่มีการนำไปใช้ในสำนวนภาษิตกลางแต่มีใช้ในสำนวนภาษิตตากใบ เช่น งูกะปะ ไข่นกคุเหว่า แล่น (ตะกวด) สิ่งนี้บ่งชี้ว่าเป็นความแตกต่างจากสำนวนภาษิตกลางและเป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นสำนวนถิ่น

คำสำคัญ: ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ สังคมและวัฒนธรรม สำนวนภาษิต ตากใบ เงาะเห

Abstract

This article aimed to study the metaphorical meanings of animals including metaphorical meaning procedures in Tak-Bai (Je-Hay) proverbial idioms and investigate cultural and social reflections on animals in Tak-Bai (Je-Hay) proverbial idioms. The data were collected from Tak-Bai with Malay Proverbial Idioms, the book from the Southern Thai Tak-Bai Dialect Conservation Project by Narathiwat Provincial Cultural Office. There were 45 proverbs and idioms relating to animals and they were categorized using componential analysis. The results revealed seven types of metaphorical meanings consisting of metaphorical meaning of humans, metaphorical meanings of qualifications, metaphorical meanings of actions, metaphorical meanings of symptoms, metaphorical meanings of habits, metaphorical meaning of dangers, and other types of metaphorical meanings. With regards to animal categorizations, 18 groups of animals used in Tak-Bai proverbs were birds, cows, chickens, ants, dogs, cats, deer, fish, snakes, monitor lizards, chameleons, tigers, turtles, lizards, hornets, crocodiles, buffalo, and lice. The animal mostly used in proverbs was chicken. For cultural and social reflections on animals in Tak-Bai (Je-Hay) proverbial idioms, five aspects were found: geography, occupation, sports, traditional games, animal raising, and values. In addition, some animal terms were not used in Thai central proverbs. Instead, some appeared in Tak-Bai proverbs and idioms, for example, rattlesnake, cuckoo egg, and Lan (monitor lizard). It significantly showed the difference between central and Tak-Bai proverbs and idioms. Also, it reflected the uniqueness of such local proverbs.

Keywords: Metaphorical meanings of animals, Social and culture, Proverbial idioms, Tak-Bai, Je-Hay

บทนำ

ภาษาถิ่นใต้ตากใบ หรือ ภาษาเง๊ะเห เป็นภาษาถิ่นใต้ที่สื่อสารกันมากในพื้นที่บางส่วนของจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และบางส่วนของรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะในอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ภาษาถิ่นใต้ตากใบได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2556 ทั้งนี้ ภาษาถิ่นใต้ตากใบเป็นภาษาที่พูดกันเพราะ ท่วงทำนองการพูดนั้นม่นวล เนิบช้า ไม่กระด้าง มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง [1] นอกจากภาษาถิ่นใต้ตากใบจะใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวันแล้วนั้น ชาวบ้านยังนิยมใช้เพื่อสั่งสอนลูกหลานผ่านการใช้ภาษาในลักษณะของสำนวนภาษิตท้องถิ่นของตนอีกด้วย โดยราชบัณฑิตยสภา [2] ให้ความหมายของ “สำนวน” ว่า ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้วมีความหมายไม่ตรงตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ส่วน “ภาษิต” ให้ความหมายว่าถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้ว มีความหมายเป็นคติ [3] ซึ่งคติในที่นี้หมายถึงแบบอย่าง วิถี และแนวทาง ดังนั้นสำนวนภาษิต หมายถึง ถ้อยคำหรือถ้อยความที่ใช้เพื่อสั่งสอนและเป็นแบบอย่าง แนวทางในการดำเนินชีวิต

สำนวนภาษิตตากใบมักนำมาใช้เพื่อสั่งสอนหรือเปรียบเทียบ ซึ่งสำนวนภาษิตตากใบส่วนมากเกิดจากการนำสิ่งรอบตัวมาใช้เปรียบเทียบหรือสอน โดยเฉพาะการนำสัตว์ที่ชาวบ้านพบได้บ่อยมาเปรียบเทียบ เช่น ไก่ ควาย วัว หมา ตัวอย่างสำนวนภาษิต “โหยเหมือนจิ้งกรัง” (อยู่เหมือนกิ้งก่า) หมายถึง อยู่ในลักษณะไม่สวยงาม จะเห็นว่าสำนวนภาษิตนี้ นำ “จิ้งกรัง” (กิ้งก่า) มาเปรียบเทียบกับคุณสมบัติที่ไม่สวยงาม และคำว่า “จิ้งกรัง” ที่นำมาใช้ไม่ได้มีความหมาย ตามรูปคำ แต่มีลักษณะเป็นความหมายเปรียบเทียบ ซึ่งแนวคิดที่ใช้ศึกษากระบวนการของความหมายเปรียบเทียบ คือ การวิเคราะห์หรือรรถลักษณ์ (Componential Analysis) ซึ่ง ชัชวดี ศรีลัมพ์ [4] กล่าวว่า อรรถลักษณ์ (Sematic components/features) มีอิทธิพลมาจากทฤษฎีการจัดกลุ่มทางความหมายและความสัมพันธ์กับความหมายของคำอื่น ๆ ในบริบทเดียวกันจนนำไปสู่การวิเคราะห์หรือรรถลักษณ์ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ความหมายของคำ การวิเคราะห์หรือรรถลักษณ์ มีแนวคิดพื้นฐานว่า ความหมายของคำสามารถจำแนกเป็นความหมายย่อย ๆ ได้ โดยความหมายย่อยของคำเหล่านั้นประกอบกันเข้าเป็นความหมายของคำ ๆ หนึ่ง และการวิเคราะห์หรือรรถลักษณ์ยังช่วยแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ ทางความหมายของคำในภาษาได้ว่ามีความสัมพันธ์ทางความหมายมากน้อยเพียงใดและอาจพบองค์ประกอบที่เหมือนกันในคำอื่น ๆ ด้วย ดังตัวอย่างการวิเคราะห์หรือรรถลักษณ์ในสำนวนภาษิตตากใบที่ว่า “โหยเหมือนจิ้งกรัง” (อยู่เหมือนกิ้งก่า)

	ความหมายประจำรูป	ความหมายเปรียบเทียบ
	จิ้งกรัง	ไม่สวยงาม
อรรถลักษณ์	[+ สัตว์]	[+คุณสมบัติ]
	[+ ผิวหยาบ]	[- นุ่มนวล]
	[+ หน้าตาน่ากลัว]	
	[- นุ่มนวล]	

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบจิ้งกรังหมายถึงลักษณะที่ไม่สวยงาม โดยมีอรรถลักษณ์ร่วมกันคือ [-นุ่มนวล] จิ้งกรังหรือกิ้งก่ามีลักษณะของผิวที่หยาบและหน้าตาน่ากลัว บางชนิดก็มีลวดลายแปลกประหลาดทำให้ไม่นุ่มนวล จึงนำมาเปรียบเทียบกับคุณสมบัติที่ไม่สวยงาม ดังนั้นจะเห็นว่า การวิเคราะห์หรือรรถลักษณ์ช่วยแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ ทางความหมายของคำในสำนวนภาษิตได้ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไรและองค์ประกอบ

ใดที่เหมือนหรือแตกต่างกัน ซึ่งแสดงให้เห็นระบบความคิดของผู้คนในท้องถิ่นด้วยว่า เหตุใดจึงนำสำนวนภาษิตเหล่านั้นมาเปรียบเทียบ นอกจากนี้สำนวนภาษิต “โหยเหมือนจิ้งกรัง” ยังสะท้อนให้เห็นว่าสังคมวัฒนธรรมตากใบมีค่านิยมทางด้านรูปลักษณ์ที่สวยงาม หากรูปลักษณ์ไม่น่ามองก็จะโดนตำหนิด้วยสำนวนนั้นได้ ซึ่งสำนวนภาษิตนี้จะใช้ในความหมายเชิงลบ จึงน่าสนใจ ว่าความหมายเปรียบเทียบและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ มีลักษณะอย่างไร รวมถึงสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบสะท้อนภาพสังคมและวัฒนธรรมตากใบได้อย่างไรบ้าง

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ในสำนวน เช่น จินดารัตน์ บุญพันธ์ [5] ศึกษาความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนไทย ซึ่งงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะสำนวนในภาษาไทยมาตรฐาน ไม่รวมภาษาถิ่น ปรีชา สุขเกษม [6] ศึกษาสัตว์ในสำนวนไทยสิ่งซึ่งวัฒนธรรมทางความคิดของคนไทย ข้อมูลโดยส่วนใหญ่ เป็นสำนวนภาษาไทยมาตรฐาน และประเสริฐ เย็นประสิทธิ์ [7] ศึกษาการเปรียบเทียบสำนวนมลายูและสำนวนไทย ที่เกี่ยวกับสัตว์ โดยสำนวนไทยเก็บข้อมูลจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2554 ส่วนสำนวนมลายูเก็บข้อมูลจาก Kamus Dewan (4th Edition). Dewan Bahasa dan Pustaka (2005) เป็นต้น อย่างไรก็ตามยังไม่มีงานวิจัยใดศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความหมายเปรียบเทียบของสัตว์และภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมในสำนวนภาษิตตากใบ (เจ๊ะเห)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความหมายเปรียบเทียบและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบที่เกี่ยวกับสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ (เจ๊ะเห)
2. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมตากใบจากสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ (เจ๊ะเห)

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเรื่องการจัดกลุ่มความหมายของคำเชื่อว่า ความหมายของคำไม่ได้เกิดอิสระโดดเดี่ยวลำพัง แต่ความหมายของคำจะมาจากความสัมพันธ์กับความหมายของคำอื่น ๆ ในบริบทเดียวกัน และจากอิทธิพลของทฤษฎี การจัดกลุ่มทางความหมายนำไปสู่การวิเคราะห์ความหมายของคำที่เรียกว่า การวิเคราะห์อรรถลักษณะ หรือการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำ (Componential Analysis) [4] การวิเคราะห์ความหมายสามารถทำได้โดยการเปรียบเทียบและเปรียบต่างกับคำที่มีความสัมพันธ์กันหรืออยู่ในวงความหมายเดียวกัน จากนั้นจึงสรุปความเหมือนและความต่างที่ได้ออกมา ทั้งนี้ การวิเคราะห์อรรถลักษณะใช้ในการหาคำประกอบของความหมายของคำแต่ละคำ ในคำหนึ่งคำอาจมีอรรถลักษณะเป็นจำนวนมาก ในการวิเคราะห์อรรถลักษณะ จึงมีการกำหนดให้ใช้อรรถลักษณะที่มีคุณสมบัติ 2 ค่า (binary value) คือ ใช้เครื่องหมาย + แสดงการมีอรรถลักษณะนั้น และใช้เครื่องหมาย - แสดงการไม่มีอรรถลักษณะนั้นเพื่อไม่ให้มีการใช้อรรถลักษณะจำนวนมากในการอธิบายความหมายของคำ [8] เช่น

พ่อ	แม่
[+ มีชีวิต]	[+มีชีวิต]
[+มีลูก]	[+มีลูก]
[+ชาย]	[-ชาย]

จากตัวอย่างข้างต้นอาจจะเป็นพ่อสัตว์หรือแม่สัตว์ก็ได้จึงไม่ใช่อรรถลักษณะ [มนุษย์] อย่างไรก็ตาม อรรถลักษณะอาจให้ความหมายโดยนัยเกี่ยวกับอรรถลักษณะอื่นได้ เช่น อรรถลักษณะ [+มนุษย์] จะแสดงความหมายโดยนัยว่า [+มีชีวิต] เป็นต้น ซึ่งอรรถลักษณะที่เป็นความหมายโดยนัยนี้เรียกว่า อรรถลักษณะซ้ำซ้อน (redundant feature) ซึ่งไม่จำเป็นต้องแสดงอรรถลักษณะประเภทนี้ในการวิเคราะห์ แต่ให้แสดงเฉพาะอรรถลักษณะเด่น (distinctive features)

สำหรับขั้นตอนในการวิเคราะห์อรรถลักษณะ Nida [9] อ้างถึงใน นันทนา วงษ์ไทย [8] ได้กล่าวถึงขั้นตอน การวิเคราะห์อรรถลักษณะสรุปได้ว่า ขั้นตอนแรกให้เลือกคำที่มีความหมายสัมพันธ์ใกล้เคียงกันและอยู่ในวงความหมายใดวงความหมายหนึ่งจากองค์ประกอบทางความหมายที่ร่วมกัน ขั้นตอนที่สองจดยรายการของสิ่งที่อ้างอิงจากความหมายของรูปภาษาที่อยู่ในวงความหมายเดียวกันทั้งหมด ขั้นตอนที่สามระบุองค์ประกอบทางความหมายที่มีร่วมกันในบางคำ แต่ไม่ได้มีร่วมกันทุกคำ ขั้นตอนที่สี่ระบุองค์ประกอบเด่นให้กับแต่ละความหมาย ทำให้เห็นว่าความหมายใดจะเป็นความหมายย่อยของคำใดคำหนึ่งที่ทำให้คำนั้น ๆ แตกต่างจากคำอื่น ๆ ขั้นตอนสุดท้ายตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากขั้นที่ 1 อีกครั้ง และขั้นตอนที่หกแสดงองค์ประกอบจำแนกของความหมายต่าง ๆ ให้อยู่ในรูปแบบภูมิที่แสดงคุณลักษณะที่เหมือน หรือแตกต่างของคำ

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายหรือการวิเคราะห์อรรถลักษณะสามารถแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางความหมายของคำในภาษาได้ว่ามีความสัมพันธ์ทางความหมายกันอย่างไร และการวิเคราะห์อรรถลักษณะยังช่วยในการศึกษาความหมายแฝงของคำได้อีกเช่นกัน ซึ่งความหมายแฝง (connotative meaning) เป็นความหมายที่เพิ่มขึ้นไปจากความหมายตรง เป็นความหมายที่แสดงทัศนคติและความรู้สึกนึกคิดของผู้พูด โดยเฉพาะเมื่อผู้พูดไม่ต้องการพูดหรือบอกความหมายของสิ่งนั้นโดยตรง ดังนั้น แนวคิดการวิเคราะห์อรรถลักษณะจึงเหมาะแก่การนำมาวิเคราะห์ความหมายเปรียบเทียบสัตว์ในสำนวนภาษิตตกใบ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางความหมายของสำนวนภาษิตกับสิ่งที่ต้องการจะเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจน

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. เก็บข้อมูลสำนวนภาษิตตกใบ (เงาะเห) ที่เกี่ยวกับสัตว์จากหนังสือสำนวนภาษิตและคำในภาษิตตกใบที่ใช้ร่วมกับคำในภาษิตมลายู ภายใต้โครงการสืบสานภาษาไทยถิ่นใต้เงาะเหของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส ซึ่งได้สำนวนภาษิตเกี่ยวกับสัตว์ 45 สำนวน
2. วิเคราะห์ความหมายเปรียบเทียบและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบที่เกี่ยวกับสัตว์ โดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์อรรถลักษณะของ Nida [9] อ้างถึงใน นันทนา วงษ์ไทย [8] และวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมตกใบจากสัตว์ในสำนวนภาษิต
3. นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การให้ความหมายของสำนวนภาษิตจะยึดตามความหมายในหนังสือสำนวนภาษิตและคำในภาษิตตกใบที่ใช้ร่วมกับคำในภาษิตมลายู
2. ข้อความที่ปรากฏหลังสำนวนภาษิตที่อยู่ภายในวงเล็บ (.....) คือ ข้อความที่แปลคำศัพท์ภาษิตตกใบมาเป็นภาษาไทยมาตรฐาน โดยยึดตามคำแปลในหนังสือสำนวนภาษิตและคำในภาษิตตกใบที่ใช้ร่วมกับคำในภาษิตมลายู

สรุปผล

ความหมายเปรียบเทียบและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบที่เกี่ยวกับสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ (เงาะเห) โดยวิเคราะห์จากความหมายประจำรูปของสัตว์และส่วนประกอบของสัตว์ ผลการวิเคราะห์พบความหมายเปรียบเทียบจากสัตว์ 7 ประเภท ดังนี้

1. ความหมายเปรียบเทียบกับคน สัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบที่นำมาเปรียบเทียบกับคนมี 7 ชนิด ดังนี้

1.1 นก พบในสำนวนภาษิตตากใบ 2 สำนวน ได้แก่ นกสองหัว (นกสองหัว) และนกกตอ (นกตอ)

1.2 วัว พบในสำนวนภาษิตตากใบ 2 สำนวน ได้แก่ ตีจัวกือท้อบคราด (ตีวัวกระทบคราด) แม่เขาคลอน (แม่วัวเขาคลอน)

1.3 มด พบในสำนวนภาษิตตากใบ 3 สำนวน ได้แก่ หยิกท้ายมอดให้ไส้กัน หรือ ปั่นหัวจิ้งหรีด (หยิกท้ายมดให้ไส้กัน, ปั่นหัวจิ้งหรีด), เหยียบมดไม่ตอย (เหยียบมดไม่ตาย), มดแดงเผ้าล้อม (มดแดงเผ้าผลส้ม)

1.4 ไก่ พบในสำนวนภาษิตตากใบ 1 สำนวน ได้แก่ กายตอกบนไหก้อสาร หรือ ไหลกกายตอกไหก้อสาร (ไก่ตอกบนไหข้าวสาร หรือลูกไก่ตอกไหข้าวสาร)

1.5 หมา พบในสำนวนภาษิตตากใบ 1 สำนวน ได้แก่ แดกข้าวให้หมา แดกปลาให้แมว (ประขตข้าวให้หมา ประขตปลาให้แมว)

1.6 แมว พบในสำนวนภาษิตตากใบ 1 สำนวน ได้แก่ แดกข้าวให้หมา แดกปลาให้แมว (ประขตข้าวให้หมา ประขตปลาให้แมว)

1.7 กวาง พบในสำนวนภาษิตตากใบ 1 สำนวน ได้แก่ กวางกินไส้ กือได้ จอดตอย (กวางที่หลงอยู่กับการหากิน จนเคยชินบริเวณป่าโปร่งหรือชายป่าที่มีความเสี่ยงจากการถูกล่าจะมีอันตรายถึงตายในที่สุด)

ตัวอย่างการวิเคราะห์อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ที่หมายถึงคน

(1) นกตอ (นกตอ) หมายถึง คนที่ติดติดต่อให้คนรักและชอบพอกัน

อรรถลักษณะ	ความหมายประจำรูป	ความหมายเปรียบเทียบ
	นกก	คนที่ติดต่อให้คนรักได้พบกัน
อรรถลักษณะ	[+ มีชีวิต]	[+มีชีวิต]
	[+ สัตว์]	[-สัตว์]
	[+ ล่อนกป่า]	[+สื่อกลาง]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบนกเป็นคน โดยมีอรรถลักษณะร่วมกัน คือ [+มีชีวิต] นกและคนเป็นสัตว์มีชีวิตเหมือนกัน จึงนำมาเปรียบเทียบเป็นคน และพิจารณาจากอรรถลักษณะ [+ล่อนกป่า] กับ [+สื่อกลาง] เนื่องจากนกตอคือคนที่นำมาเลี้ยงไว้แล้วสามารถนำไปล่อนกป่าให้มาติดกับดักได้ จึงนำมาเปรียบกับคนที่ติดต่อให้คนรักและชอบกันได้มาพบกัน

(2) แม่เขาคลอน (แม่วัวเขาคลอน) หมายถึง เมียที่บ้าน

อรรถลักษณะ	ความหมายประจำรูป	ความหมายเปรียบเทียบ
	แม่วัว	เมีย
อรรถลักษณะ	[+ มีชีวิต]	[+ มีชีวิต]
	[+ สัตว์]	[- สัตว์]
	[+ เพศเมีย]	[+เพศหญิง]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบว้าว หมายถึง เมียหรือภรรยา โดยมีอรรถลักษณะร่วมกัน คือ [+ มีชีวิต] ว้าวและเมีย เป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกัน จากสำนวนว้าวที่นำมาเปรียบ คือ แม่ว้าว มีอรรถลักษณะ [+เพศเมีย] เช่นเดียวกับเมียหรือภรรยา ที่มีอรรถลักษณะ [+เพศหญิง] ที่ทำหน้าที่เมีย จึงนำว้าวมาเปรียบเทียบกับเมียหรือภรรยา และแม่ว้าวเขาคлонลักษณะ ของเขาจะไม่ค่อยแข็งแรงผู้เป็นเจ้าของจึงให้อยู่เฉพาะบริเวณบ้าน จึงนำมาเปรียบกับภรรยาที่สามีให้อยู่บ้าน

2. ความหมายเปรียบเทียบกับคุณสมบัติ สัตว์ในสำนวนภาษิตตกใบที่นำมาเปรียบเทียบกับคุณสมบัติมี 6 ชนิด ดังนี้

2.1 ปลา พบในสำนวนภาษิตตกใบ 2 สำนวน ได้แก่ แฉกเหืองอก (กระเสือกกระสนไปโดยใช้เหืองอก) และโหยเหมือนปลากดขีลิ่ง (อยู่เหมือนปลากดชนิดหนึ่ง)

2.2 แมว พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ โหยเหมือนแมวคราว (อยู่เหมือนแมวแก่ตัวผู้)

2.3 งู พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ กือปะป้ายใต้กือพรีอก (งูกะปะที่ถูกละครอวไว้)

2.4 ตะกวด พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ โค้เหมือนแลนจี (คู่เหมือนตะกวดย่างไฟ)

2.5 กิ้งก่า พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ โหยเหมือนจิ้งก้อง (อยู่เหมือนกิ้งก่า)

2.6 ไก่ พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ ก้ายซี่ไม้ทันสุด (ไก่ซี่ไม้ทันสุด)

ตัวอย่างการวิเคราะห์อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ที่หมายถึงคุณสมบัติ

(1) โหยเหมือนปลากดขีลิ่ง (อยู่เหมือนปลากดชนิดหนึ่ง) หมายถึง ผอมแห้งหัวโต

ความหมายประจํารูป		ความหมายเปรียบเทียบ
	ปลากดขีลิ่ง	ผอมแห้ง
อรรถลักษณะ	[+มีชีวิต]	[+คุณสมบัติ]
	[+ สัตว์]	[+ตัวเล็ก]
	[+ ตัวเล็ก]	[+หัวใหญ่กว่าตัว]
	[+หัวใหญ่กว่าตัว]	

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบปลากดขีลิ่งหมายถึงผอมแห้ง โดยมีอรรถลักษณะร่วมกัน คือ [+ตัวเล็ก] และ [+หัวใหญ่กว่าตัว] ปลากดขีลิ่งเป็นปลากดชนิดหนึ่งที่มีขนาดตัวเล็กและหัวของปลาจะใหญ่กว่าตัว จึงนำมาเปรียบเทียบกับความผอมแห้ง

(2) โค้เหมือนแลนจี (คู่เหมือนตะกวดย่างไฟ) หมายถึง คู่จันทอง คู่มาก

ความหมายประจํารูป		ความหมายเปรียบเทียบ
	แลนจี	ตัวคั่งอ
อรรถลักษณะ	[+สัตว์]	[+คุณสมบัติ]
	[+โค้ง]	[+ โค้ง]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบแลนจี (ตะกวดย่าง) หมายถึง ลักษณะคั่งอ โดยมีอรรถลักษณะร่วมกัน คือ [+โค้ง] แลนหรือตะกวดเมื่อนำไปย่างลำตัวของมันจะค่อม ค่อมงอ ด้วยลักษณะเช่นนี้จึงนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะตัวคั่งอ

3. ความหมายเปรียบเทียบกับกรกระทำ สัตว์ในสำนวนภาษิตตกใบที่นำมาเปรียบเทียบกับ

การกระทำมี 6 ชนิด ดังนี้

3.1 วัว พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ จัวแพ้ว (วัวแพ้ว)

3.2 เสือ พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ เสือกินเต่า

3.3 เต่า พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ เสือกินเต่า

3.4 หมา พบในสำนวนภาษิตตกใบ 2 สำนวน ได้แก่ หมาหยอกก๊าย (หมาหยอกไก่) และต้อดให้หมาตีใจ (ตดให้หมาตีใจ)

3.5 จิ้งจก พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ จิ้งจกเลียปูน (จิ้งจกเลียปูน)

3.6 ไก่ พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน โดยใช้ ชีไก่ มาเปรียบเทียบกับ ไก่เหยียบขี้ก้ายไม่แตก (เหยียบขี้ไก่ไม่แตก)

ตัวอย่างการวิเคราะห์อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ที่หมายถึงการกระทำ

(1) จัวแพ้ว (วัวแพ้ว) หมายถึง การทำงานเกินกวาดหลังจากประกอบกิจกรรมต่าง ๆ สิ้นสุดลงซึ่งไม่ค่อยจะมีใครขอให้ความช่วยเหลือ

ความหมายประจำรูป	ความหมายเปรียบเทียบ
จัวแพ้ว	ไม่ให้ความช่วยเหลือ
อรรถลักษณะ	[+มีชีวิต]
	[+สัตว์]
	[+การกระทำ]
	[-ให้ความสนใจ]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบกับจัวแพ้วเป็นการกระทำที่ไม่ให้ความช่วยเหลือ โดยมีอรรถลักษณะร่วมกัน คือ [+การกระทำ] และ [-ให้ความสนใจ] วัวแพ้ว คือวัวที่นำไปแข่งขันเสร็จแล้วแพ้ว เมื่อแพ้วแล้วเจ้าของจะไม่ให้ความสนใจ ไม่อยากจะช่วยเหลือ ส่วนมากวัวที่แพ้วจะถูกนำไปขายส่งเข้าโรงฆ่าสัตว์ จึงนำมาเปรียบเทียบกับกรเกินกวาดขะหลังจากกิจกรรมเสร็จสิ้นซึ่งไม่ค่อยจะมีใครให้ความช่วยเหลือ

(2) จิ้งจกเลียปูน (จิ้งจกเลียปูน) หมายถึง ทำงานฉาบฉวย

ความหมายประจำรูป	ความหมายเปรียบเทียบ
จิ้งจกเลีย	ฉาบฉวย
อรรถลักษณะ	[+มีชีวิต]
	[+สัตว์]
	[+การกระทำ]
	[+เร็ว]
	[+ไม่จริงจัง]
	[+เร็ว]
	[+ไม่จริงจัง]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบกับจิ้งจกเลียหมายถึงการกระทำแบบฉาบฉวย โดยมีอรรถลักษณะร่วมกัน คือ [+การกระทำ] [+เร็ว] และ [+ไม่จริงจัง] จิ้งจกจะแลบลิ้นเลียแบบเร็ว ๆ โดยไม่ได้จริงจังจะหาอาหาร ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นไปตามสัญชาตญาณของมัน เพราะจิ้งจกไม่มีเปลือกตา ไม่สามารถกะพริบตาได้

มันจึงต้องแลบลิ้นเลียตาเพื่อให้ดวงตาเกิดความชุ่มชื้นอยู่บ่อยครั้ง แต่คนอาจจะมองเห็นการกระทำนี้ว่าจิ้งจกกำลังเลียปูนที่ฝาผนัง จึงนำลักษณะดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับอาการที่ฉาบฉวย

4. ความหมายเปรียบเทียบกับอาการ สัตว์ในสำนวนภาษิตตกใบที่นำมาเปรียบเทียบกับอาการมี 5 ชนิด ดังนี้

4.1 วัว พบในสำนวนภาษิตตกใบ 4 สำนวน ได้แก่ จัวหลุดหลัก (วัวหลุดหลัก) ถอดหัว (วัวแพ้เลิการต่อสู้) โหยมัวตัวเหมือนจัวพันหลัก (อยู่วนวนายุ่งเหยิงเหมือนวัวพันหลัก) โหยเหมือนพองจัวลื้อด (อยู่เหมือนพองวัวตัวผู้ที่ตอนแล้ว)

4.2 ไก่ พบในสำนวนภาษิตตกใบ 4 สำนวน ได้แก่ เดินเหมือนก้ายต้องไม้ค้อน (เดินเหมือนไก่โดนขว้างด้วย ไม้ค้อน) พาลนเหมือนแม่ก้ายหารัง (วนวนายเหมือนไก่ตัวเมียหาที่วางไข่) โหยเหมือนก้ายก็ซี่ (อยู่เหมือนไก่ตัวเล็กที่สุดในคอก) โหยเหมือนก้ายเจ็บพียาธิ (อยู่เหมือนไก่เป็นโรค)

4.3 กวาง พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ ไปเหมือนกวางแร้วขาด

4.4 แมว พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ ป้อหยามแมวต้อย (เวลาที่แมวตาย)

4.5 นก พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ น็อกต้อย (นกตาย)

ตัวอย่างการวิเคราะห์อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ที่หมายถึงอาการ

(1) จัวหลุดหลัก (วัวหลุดหลัก) หมายถึง ไปไม่เหลียวหลัง

ความหมายประจำรูป	ความหมายเปรียบเทียบ
จัวหลุดหลัก	ไปอย่างรวดเร็ว
อรรถลักษณะ	[+มีชีวิต] [+สัตว์] [+รวดเร็ว] [+มุ่งไปข้างหน้า]
	[+อาการ]
	[+รวดเร็ว]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบกับวัวหลุดหลักเป็นอาการไปอย่างรวดเร็ว โดยมีอรรถลักษณะร่วมกันคือ [+รวดเร็ว] วัวที่หลุดจากหลักที่ผูกเอาไว้จะมีอาการวิ่งหนีออกไปอย่างรวดเร็วโดยมุ่งไปข้างหน้าและไม่เหลียวกลับมามองข้างหลังอีก จึงนำลักษณะเช่นนี้มาเปรียบเทียบกับอาการที่ไปอย่างรวดเร็วโดยไม่เหลียวหลัง

(2) น็อกต้อย (นกตาย) หมายถึง เสื่อมสมรรถภาพทางเพศ

ความหมายประจำรูป	ความหมายเปรียบเทียบ
น็อกต้อย	เสื่อมสมรรถภาพทางเพศ
อรรถลักษณะ	[+สัตว์] [-ชูก่อ] [-แข็งตัว]
	[+อาการ]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบกับนกตายหมายถึงอาการเสื่อมสมรรถภาพทางเพศโดยพิจารณาจากอรรถลักษณะ คือ [-แข็งตัว] และ [-ชูก่อ] ธรรมชาติของนกเมื่อยังมีชีวิตจะสามารถชูก่อได้ เมื่อไม่มีชีวิตก็ไม่สามารถชูก่อได้เปรียบได้ กับอวัยวะเพศของผู้ชาย เมื่อเสื่อมสมรรถภาพทางเพศก็จะไม่แข็งตัว จึงนำลักษณะดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับอาการเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ

5. ความหมายเปรียบเทียบกับนิสัย สัตว์ในสำนวนภาษิตตกใบที่นำมาเปรียบเทียบกับนิสัยมี 4 ชนิด ดังนี้

5.1 นก พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ โห่เหมือนนกกะยางกรอก (อยู่เหมือนนกกะยางกรอก)

5.2 หมา พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ หมาหวงก้าง

5.3 แตน พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ โห่เหมือนแม่แตนกือตอก (อยู่เหมือนแตนชนิดหนึ่งที่ตัวใหญ่และพิษมาก)

5.4 ไก่ พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ กือตอก (เสียงของไก่ที่ไข่เสร็จหรือตกใจ)

ตัวอย่างการวิเคราะห์อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ที่หมายถึงนิสัย

(1) โห่เหมือนนกกะยางกรอก (อยู่เหมือนนกกะยางกรอก) หมายถึง เลห์เหลี่ยมมาก

ความหมายประจำรูป	ความหมายเปรียบเทียบ
นกกะยางกรอก	เลห์เหลี่ยม
อรรถลักษณะ	
[+มีชีวิต]	[+นิสัย]
[+สัตว์]	[+ชั้นเชิง]
[+ชั้นเชิง]	
[+ชุ่มหาอาหาร]	

สำนวนภาษิตนี้เปรียบนกกะยางกรอกหมายถึงนิสัยที่มีเลห์เหลี่ยมมากโดยมีอรรถลักษณะร่วมกันคือ [+ชั้นเชิง] นกกะยางกรอกจะยืนชุ่มหรือย่องหาอาหารอย่างช้า ๆ เมื่อมีปลาว่ายน้ำเข้ามาใกล้มันจะใช้ปากพุ่งออกไปจับอย่างรวดเร็ว ถือว่าเป็นวิธีหาอาหารอย่างมีชั้นเชิง จึงนำลักษณะเช่นนี้มาเปรียบเทียบกับนิสัยที่มีเลห์เหลี่ยมมาก

(2) โห่เหมือนแม่แตนกือตอก (อยู่เหมือนแตนชนิดหนึ่งที่ตัวใหญ่และพิษมาก) หมายถึง เป็นคนนิสัยดุร้าย ไม่ยอมใคร

ความหมายประจำรูป	ความหมายเปรียบเทียบ
แม่แตนกือตอก	ดุร้าย
อรรถลักษณะ	
[+มีชีวิต]	[+นิสัย]
[+สัตว์]	[+ดุร้าย]
[+ดุร้าย]	

สำนวนภาษิตนี้เปรียบแม่แตนหมายถึงนิสัยดุร้าย โดยมีอรรถลักษณะร่วมกันคือ [+ดุร้าย] แม่แตนกือตอกเป็นแตนชนิดหนึ่งที่มีขนาดตัวที่ใหญ่กว่าแตนทั่ว ๆ ไปและมีพิษมาก และมีนิสัยดุร้ายจะต่อยคนที่เข้าไปยุ่งกับมัน จึงนำมาเปรียบเทียบกับนิสัยที่ดุร้าย

6. ความหมายเปรียบเทียบกับอันตราย สัตว์ในสำนวนภาษิตตกใบที่นำมาเปรียบเทียบกับอันตรายมี 2 ชนิด ดังนี้

6.1 เสือ พบในสำนวนภาษิตตกใบ 1 สำนวน ได้แก่ เข้าป่าอย่าถามถึงเสือ ลงเรืออย่าถามหาเสือ (เข้าป่าอย่าพูดถึงเสือ ลงเรืออย่าพูดถึงจะเซ้)

6.2 จระเข้ พบในสำนวนภาษิตตกใบ 2 สำนวน ได้แก่ สอนโหลกกอเข้ให้ว่ายน้ำ (สอนลูกจระเข้ให้ว่ายน้ำ) และ เข้าป่าอย่าถามถึงเสือ ลงเรืออย่าถามหาถือเข้ (เข้าป่าอย่าพูดถึงเสือ ลงเรืออย่าพูดถึงจระเข้) ตัวอย่างการวิเคราะห์อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ที่หมายถึงอันตราย

(1) เข้าป่าอย่าถามถึงเสือ ลงเรืออย่าถามหาถือเข้ หมายถึง อย่าใช้คำพูดกล่าวพาดพิงไปถึงบุคคลที่เป็นอันตรายอยู่ในถิ่นนั้น ๆ เพราะอาจเกิดอันตรายขึ้นจากการพูดกล่าวถึง

ความหมายประจำรูป		ความหมายเปรียบเทียบ
	เสือ	อันตราย
อรรถลักษณะ	[+สัตว์]	[+น่ากลัว]
	[+ทำให้บาดเจ็บ]	[+ทำให้บาดเจ็บ]
	[+ทำให้ตาย]	[+ทำให้ตาย]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบเสือหมายถึงอันตราย โดยมีอรรถลักษณะร่วมกันคือ [+ทำให้บาดเจ็บ] และ [+ทำให้ตาย] เสือเป็นสัตว์ป่าที่กินเนื้อเป็นอาหารเป็นนักล่าที่มีความฉลาด ฝึกให้เราเข้าใกล้เหยื่อได้อย่างรวดเร็ว นับว่าเป็นอันตรายต่อเหยื่อมาก จึงนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นตราย อีกทั้งสำนวนข้างต้นก็ได้กล่าวถึงจระเข้ด้วยเช่นกัน ซึ่งจระเข้ก็มี อรรถลักษณะในทำนองเดียวกันกับเสือ จึงนำมาเปรียบเทียบกับอันตราย

(2) สอนโหลกกอเข้ให้ว่ายน้ำ (สอนลูกจระเข้ให้ว่ายน้ำ) หมายถึง สอนวิชาความรู้ให้แล้วกลับมาสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้สอน

ความหมายประจำรูป		ความหมายเปรียบเทียบ
	กือเข้	อันตราย
อรรถลักษณะ	[+สัตว์]	[+น่ากลัว]
	[+ทำให้บาดเจ็บ]	[+ทำให้บาดเจ็บ]
	[+ทำให้ตาย]	[+ทำให้ตาย]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบจระเข้หมายถึงอันตราย โดยมีอรรถลักษณะร่วมกันคือ [+ทำให้บาดเจ็บ] และ [+ทำให้ตาย] จระเข้เป็นสัตว์ที่อาศัยทั้งในน้ำและบนบก กินเนื้อสัตว์ต่าง ๆ เป็นอาหาร สิ่งมีชีวิตที่เข้าใกล้จระเข้ นับว่าเป็นอันตรายเพราะมันจะล่ามาเป็นอาหาร โดยทำให้สิ่งนั้นได้รับบาดเจ็บและตายได้ จึงนำมาเปรียบเทียบกับอันตราย

7. ความหมายเปรียบเทียบกับอื่น ๆ ในที่นี้หมายถึง ความหมายเปรียบเทียบที่ปรากฏกับสัตว์เพียงประเภทเดียว ผู้วิจัยจึงจัดรวมไว้ในประเภทนี้ และแยกอธิบายดังนี้

7.1 ความหมายเปรียบเทียบกับผลไม้ สัตว์ที่นำมาเปรียบเทียบ คือ นก โดยใช้ไข่นกมาเปรียบเทียบ ได้แก่ ข้ายกือเหว่า (ไข่นกตุเหว่า) หมายถึง มะขามที่ใกล้จะสุก เนื้อมะขามล่อนหลุดจากเปลือก แต่ยังเป็นสีเขียว วิเคราะห์ อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ได้ดังนี้

ความหมายประจำรูป		ความหมายเปรียบเทียบ
	ไข่นกตุเหว่า	มะขามใกล้สุก
อรรถลักษณะ	[+ส่วนประกอบของสัตว์]	[+ผลไม้]
	[+เปลือกไข่สีขาวมีลาย]	[+เนื้อยังเป็นสีขาว]

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบไข่นกคู้เหว่าหมายถึงมะขามใกล้สุก โดยพิจารณาจากอรรถลักษณะ คือ [+เปลือกไขสีขาวมีลาย] และ [+เนื้อยังเป็นสีขาว] ไข่นกคู้เหว่าจะมีเปลือกเป็นสีขาวที่มีลายเล็ก ๆ รอบใบไม้ได้ขาวเกลี้ยง นำลักษณะนี้มาเปรียบเทียบกับมะขามใกล้สุกเพราะเนื้อมะขามจะล่อนหลุดจากเปลือกแต่ยังเป็นสีขาว ๆ จึงนำมาเปรียบเทียบเป็นผลไม้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่ามะขามในที่นี้จะหมายถึงมะขามเทศ เนื่องจากเนื้อมะขามเทศเป็นสีขาวและเป็นพืชที่ปลูกได้ง่ายในหลายพื้นที่ของประเทศไทย

7.2 ความหมายเปรียบเทียบกับสิ่งของมีค่า สัตว์ที่นำมาเปรียบเทียบ คือ กวาง ได้แก่ เห็นกวางติดรากไม้ แล้วเหไปปาร้า หมายถึง เห็นของที่จะได้ดีกว่าของที่มีอยู่ วิเคราะห์อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ดังนี้

ความหมายประจำรูป		ความหมายเปรียบเทียบ
อรรถลักษณะ	กวาง	สิ่งของมีค่า
	[+สัตว์]	[+สิ่งของ]
	[+อยู่ในป่า]	[+หายาก]
	[+หายาก]	

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบกวางหมายถึงสิ่งของมีค่า โดยพิจารณาจากอรรถลักษณะ คือ [+หายาก] กวางเป็นสัตว์ที่หาเจอได้ยากเพราะกวางจะอาศัยอยู่ในป่า ต่างจากวัว ควาย ที่สามารถเจอได้ทั่วไปตามหมู่บ้าน การที่กวางหาเจอได้ยากทำให้กวางเป็นสัตว์ที่มีค่ามากกว่าสัตว์อื่น ๆ เนื่องจากสิ่งใดก็ตามที่หาได้ยากก็มีค่าเสมอ จึงนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งของมีค่า

7.3 ความหมายเปรียบเทียบกับเรื่องเดือดร้อน สัตว์ที่นำมาเปรียบเทียบ คือ เหา ได้แก่ หาเหามาสำหวั (หาเหามาใส่หัว) หมายถึง หาความลำบากให้ตัวเอง วิเคราะห์อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ได้ดังนี้

ความหมายประจำรูป		ความหมายเปรียบเทียบ
อรรถลักษณะ	เหา	เรื่องเดือดร้อน
	[+สัตว์]	[+เป็นทุกข์]
	[+เป็นทุกข์]	[+กังวลใจ]
	[+กังวลใจ]	

สำนวนภาษิตนี้เปรียบเทียบหาหมายถึงเรื่องเดือดร้อน โดยมีอรรถลักษณะร่วมกัน คือ [+เป็นทุกข์] และ [+กังวลใจ] เหาที่อยู่บนศีรษะของคนจะกินโคลบนหนังศีรษะวางไข่ตามโคนผมทำให้เกิดอาการคันที่น่ารำคาญใจ คนที่เป็นเหาล้วนมีความทุกข์ใจและกังวลใจ เนื่องจากเหาจะสร้างความไม่มั่นใจให้แก่ผู้ที่เป็นเหา จึงนำมาเปรียบเทียบกับเรื่องเดือดร้อนที่ทำให้เกิดความทุกข์และกังวลใจ

7.4 ความหมายเปรียบเทียบกับเวลา สัตว์ที่นำมาเปรียบเทียบ คือ ควาย ได้แก่ ป้อหยามควายบายหน้า (เวลาที่ควายหันหน้า) หมายถึง ประมาณเวลา 16 นาฬิกา (16.00 น.ควายหันหน้ากลับคอก) วิเคราะห์อรรถลักษณะและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ได้ดังนี้

ความหมายประจำรูป		ความหมายเปรียบเทียบ
อรรถลักษณะ	ควายบายหน้า	เวลาตอนเย็น
	[+สัตว์]	[+เวลา]
	[+หันหน้ากลับคอกตอนเย็น]	[+ดวงอาทิตย์ใกล้ตกดิน]

สำนวนภาษิตนี้ไปเปรียบเทียบควายหันหน้าหมายถึงเวลาตอนเย็น โดยพิจารณาจากอรรถลักษณะ [+หันหน้ากลับคอกตอนเย็น] และ [+ดวงอาทิตย์ใกล้ตกดิน] ควายจะหันหน้ากลับเข้าคอกในเวลาประมาณ 16.00 น. ซึ่งเป็นเวลาตอนเย็น จึงนำมาเปรียบเทียบกับเวลาตอนเย็น

ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมตากใบจากสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ (เงืงเท)

สัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบที่นำมาศึกษาในครั้งนี้สามารถสะท้อนให้เห็นภาพสังคมวัฒนธรรมได้ 5 ด้าน ดังนี้

1. **ด้านภูมิศาสตร์** สัตว์ที่ปรากฏในสำนวนภาษิตตากใบมีทั้งสัตว์ป่าและสัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะสัตว์ป่า สัตว์หายาก เช่น กวาง เสือ สะท้อนให้เห็นสภาพภูมิศาสตร์ของตากใบว่าเป็นพื้นที่ที่มีผืนป่าปกคลุม มีป่าที่อุดมสมบูรณ์ เพราะสัตว์ดังกล่าวสามารถพบได้ในพื้นที่ป่า ทั้งนี้สำนวนภาษิตตากใบยังกล่าวถึง จระเข้ และ ตะกวด ซึ่งเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำอาศัยอยู่บริเวณใกล้แหล่งน้ำ ก็สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ตากใบมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ดังที่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส [1] กล่าวว่า สภาพภูมิประเทศของอำเภอตากใบส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมีป่าละเมาะปกคลุมอยู่ทั่วไป แหล่งน้ำส่วนใหญ่เป็นน้ำกร่อยและน้ำเค็ม มีป่าสวนแห่งชาติ 3 แห่ง นอกจากนี้สำนวนภาษิตตากใบยังกล่าวถึง งูกะปะ ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะภูมิศาสตร์ได้เช่นกัน เนื่องจากงูกะปะจะพบมากในพื้นที่ภาคใต้เพราะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

2. **ด้านอาชีพ** สัตว์ที่ปรากฏในสำนวนภาษิตตากใบนี้สามารถสะท้อนให้เห็นอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่ได้ เช่น วัว ในสำนวนภาษิต ตึงวัวท้อบคราด (ตีวัวกระทบคราด) และ ควาย ในสำนวนภาษิต ป้อหยามควายบ้ายหน้า (เวลาที่ควายหันหน้า) สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านตากใบทำอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาเห็นได้จากการใช้ วัว และควายไถนาทำไร่ และสำนวน โหยเหมือนนกยางกรอก (อยู่เหมือนนกกระยางกรอก) ก็ยังเป็นการเน้นย้ำ ว่าชาวบ้านตากใบมีการทำนา เนื่องจากนกกระยางกรอกเป็นสัตว์ที่อาศัยตามท้องนา เพราะมันจะจับปู ปลา ในนา กิน เป็นอาหาร อีกทั้ง งูกะปะ ในสำนวน กือปะป้ายไค้กือพริกงู (กะปะที่ถูกกะลาครอบไว้) สะท้อนให้เห็นอาชีพการทำสวนยางพาราในพื้นที่ตากใบ เพราะงูกะปะเป็นงูที่ปรับตัวให้อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ทำการเกษตรได้เป็นอย่างดี เช่น ยางพารา และในสำนวนดังกล่าวยังมีสิ่งที่สะท้อนให้เห็นอาชีพการทำสวนยางพาราได้อย่างชัดเจน นั่นคือ พริก (กะลามะพร้าว) เนื่องจากสมัยก่อนนิยมใช้กะลามะพร้าวมาทำเป็นถ้วยรับน้ำยาง ปัจจุบันพบเห็นได้น้อย เพราะชาวสวนนิยมใช้จอกยางพลาสติกหรือจอกดินเผา นอกจากนี้ยังพบสำนวนภาษิตที่ใช้ ไก่ มาเปรียบเทียบกับเป็นจำนวนมาก ไก่นอกจากจะเลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหารแล้ว ก็สามารถเลี้ยงไว้เพื่อประกอบอาชีพได้อีกด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านในพื้นที่ตากใบสามารถเลี้ยงไก่ไว้ขายไข่ และเนื้อไก่ก็ได้ จึงทำให้เห็นภาพสะท้อนด้านอาชีพปศุสัตว์ในพื้นที่ตากใบได้อีกด้วย

3. **ด้านกีฬาและการละเล่น** สัตว์ที่ปรากฏในสำนวนตากใบนี้สะท้อนให้เห็นกีฬาและการละเล่น ได้แก่ การชนวัว เห็นได้จากสำนวนภาษิต จัวแพ (วัวแพ) และถอดหัว กีฬาชนวัวนิยมมากในภาคใต้ ชาวบ้านจะเลี้ยงวัว เรียกว่า วัวชน ไว้สำหรับนำมาชนต่อสู้กัน ปัจจุบันกีฬาชนิดนี้ยังเป็นที่ยอดนิยมในหลายพื้นที่ของภาคใต้ ต่อมาการเล่น กัดมด เห็นได้จากสำนวนภาษิต หยิกท้ายมอดให้ไส้กัน ซึ่งเด็ก ๆ ในหมู่บ้านจะหามดตัวใหญ่ ๆ มาเลี้ยงไว้ แล้วนำมาแข่งขันกันกับมดของฝั่งตรงข้ามถือเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของเด็ก การละเล่นชนิดนี้ปัจจุบันได้เสื่อมความนิยมลงมาก เนื่องจากสภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

4. **ด้านการเลี้ยงสัตว์** สัตว์เลี้ยงที่ปรากฏในสำนวนภาษิตตากใบสะท้อนให้เห็นการเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านในพื้นที่ ได้แก่ ไก่ แมว หมา นก ในส่วนของไก่นั้นได้กล่าวไปแล้วข้างต้น แมว หมา ปรากฏในหลายสำนวน

เช่น แดกข้าวให้หมา แดกปลาให้แมว (ประชดข้าวให้หมา ประชดปลาให้แมว) สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านในพื้นที่ตากใบเลี้ยงหมา เลี้ยงแมวไว้ที่บ้าน เพราะต้องเอาอาหารให้หมาแมวกิน จุดประสงค์ในการเลี้ยงแมวก็น่าเพื่อไว้ไล่จับหนูในตอนกลางคืน เลี้ยงหมาก็น่าเพื่อไว้เฝ้าบ้าน หรือบางคนอาจจะเลี้ยงไว้เป็นเพื่อนของตนก็ได้ ส่วน นก ในสำนวน นีอกต่อ (นกต่อ) สะท้อนให้เห็นการนำนกบ้านที่เลี้ยงไว้ไปเล่นนกป่า เพื่อจับนกป่ามาเลี้ยงไว้ที่บ้าน นกในที่นี้มีหลายชนิด เช่น นกเขา ซึ่งก็นิยมเลี้ยงในพื้นที่ภาคใต้

5. ด้านค่านิยม สิ่งทีบุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจและกำหนดการกระทำของตนเอง ค่านิยมสะท้อนให้เห็นได้จากสัตว์ที่ปรากฏในสำนวนภาษิตตากใบมีหลายด้าน ดังนี้

5.1 ค่านิยมการแต่งงาน ชาวบ้านมีค่านิยมให้ลูกหลานของตนได้แต่งงานกับคนที่มีฐานะดีจะได้ไม่ต้องลำบากในการสร้างเนื้อสร้างตัว สะท้อนให้เห็นได้จาก ไก่ ในสำนวน ก้ายต้อกบนไก่ก้อสาร, โหลกก้ายต้อ ไก่ก้อสาร (ไก่ตกบนไหข้าวสาร, ลูกไก่ตกไหข้าวสาร) หมายถึง คนที่ได้แต่งงานกับคนที่ฐานะดีกว่า คนจนไปได้ครองรวย

5.2 ค่านิยมด้านพฤติกรรม เช่น การใช้ชีวิตที่เรียบง่าย สะท้อนให้เห็นได้จาก วัว ในสำนวน โห่ยมั่วตัวเหมือนงัวพันหลัก (อยู่มั่วตัวเหมือนวัวพันหลัก) สำนวนนี้ใช้ในการตำหนิบุคคลที่ทำให้ชีวิตวุ่นวาย จึงสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีพฤติกรรมการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ชอบความวุ่นวาย ทั้งนี้ยังมีค่านิยมด้านพฤติกรรมที่ชอบความตรงไปตรงมาสะท้อนให้เห็นได้จากสำนวน โห่ยเหมือนนกยางกรอก (อยู่เหมือนนกกระยางกรอก) สำนวนนี้ใช้เปรียบเทียบกับคนที่มีเล่ห์เหลี่ยมมาก ซึ่งเป็นการใช้สำนวนในเชิงลบ จึงสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านตากใบมีพฤติกรรมการใช้ชีวิตอย่างตรงไปตรงมา ไม่ชอบ คนมีเล่ห์เหลี่ยม

5.3 ค่านิยมด้านรูปลักษณ์และการแต่งกาย เช่น นิยมหน้าตาที่สวยงาม สะท้อนให้เห็นได้จากสำนวน โห่ยเหมือนแมวคราว (อยู่เหมือนแมวคราว) โห่ยเหมือนจิ้งกรัง (อยู่เหมือนกิ้งก่า) ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับคนที่หน้าตาไม่สวยงาม และเป็นการเปรียบเทียบในเชิงลบ โดยแมวคราวเป็นแมวเป็นแมวแก่ตัวผู้ที่มิไบบหน้าดู ส่วนจิ้งกรังจะมีผิวที่หยาบหน้าตาน่ากลัว จิ้งกรังบางชนิดมีลายที่แปลกประหลาดอีกด้วยลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หน้าตาที่ดูแก่ ดู น่ากลัว ผิวพรรณที่หยาบเป็นลักษณะที่ไม่งามไม่พึงประสงค์ จึงสะท้อนให้เห็นว่าหน้าตาที่สวยงามมักเป็นที่ยอมรับในสังคม ส่วนสำนวน โห่ยเหมือนปลากดขี้ลิง (อยู่เหมือนปลากดชนิดหนึ่ง) สำนวนนี้นำมาเปรียบเทียบกับคนที่รูปร่างผอมมาก และยังมีถึงลักษณะที่ไม่สมส่วนอีกด้วย จึงสะท้อนให้เห็นว่ารูปร่างที่ผอมมาก ไม่สมส่วน ไม่ไชรูปร่างที่พึงปรารถนาของคน ในสังคม ส่วนการแต่งกายสะท้อนให้เห็นได้จากสำนวน โห่ยเหมือนก้ายเจ็บพียาธิ (อยู่เหมือนไก่เป็นโรค) สำนวนนี้นอกจากจะนำมาเปรียบเทียบกับคนที่ไม่แข็งแรงแล้วยังนำมาเปรียบเทียบกับคนที่แต่งตัวยุ่งเหยิงสกปรก จึงสะท้อนให้เห็นค่านิยมด้านการแต่งกายว่าชาวบ้านนิยมแต่งกายเรียบร้อย เรียบง่ายและดูสะอาด หากแต่งกายไม่เรียบร้อย ดูไม่สะอาดก็จะถูกตำหนิได้

การอภิปรายผล

การศึกษาความหมายเปรียบเทียบและกระบวนการของความหมายเปรียบเทียบที่เกี่ยวกับสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ (เจ๊ะเห) จากความหมายประจำรูปของสัตว์และส่วนประกอบของสัตว์ พบความหมายเปรียบเทียบทั้งหมด 7 ประเภท ได้แก่ ความหมายเปรียบเทียบกับคน ความหมายเปรียบเทียบคุณสมบัติ ความหมายเปรียบเทียบกับการกระทำ ความหมายเปรียบเทียบกับการอาการ ความหมายเปรียบเทียบกับการนิสัย ความหมาย

เปรียบเทียบกับอันตราย และความหมายเปรียบเทียบกับอื่น ๆ ประกอบด้วย ผลไม้ สิ่งของมีค่า เรื่องเดือดร้อน และเวลา ทั้งนี้ สัตว์ที่นำมาใช้ในสำนวนภาษิตตากใบมี 18 ชนิด ได้แก่ นก วัว ไก่ มด หมา แมว กวาง ปลา งู ตะกวด กิ้งก่า เสือ เต่า จิ้งจก แตน จระเข้ ควาย และเหา และสัตว์ ที่นำมาใช้ในสำนวนภาษิตตากใบมากที่สุด สามลำดับแรก ได้แก่ ไก่ คิดเป็นร้อยละ 17.02 วัว คิดเป็นร้อยละ 14.89 และนก คิดเป็นร้อยละ 10.63 ผลการวิจัยนี้มีความแตกต่างกับงานวิจัยของประเสริฐ เย็นประสิทธิ์ [7] พบว่าสัตว์ในสำนวนมลายูที่พบมากที่สุด คือ นก และสัตว์ในสำนวนไทยที่พบมากที่สุด คือ สุนัข ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาว่าสัตว์ประเภทใดในสำนวนภาษิตตากใบที่นำมาใช้ในความหมายเปรียบเทียบกับประเภทต่าง ๆ มากที่สุดก็คือ ไก่ โดยมีสำนวนเปรียบเทียบจำนวน 5 ความหมาย ได้แก่ คน คุณสมบัติ การกระทำ อาการ และนิสัย ซึ่งผลการวิจัยนี้มีความแตกต่างกับวิจัยของ จินดารัตน์ บุญพันธ์ [5] พบว่า ในสำนวนไทยสัตว์ที่นำมาใช้เปรียบเทียบมากที่สุด คือ เสือ เนื่องจากสำนวนที่ใช้ในงานวิจัยของจินดารัตน์ บุญพันธ์ [5] เป็นสำนวนภาคกลาง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าในสำนวนภาษิตตากใบมีการนำไกรวมถึงอาการของไก่อมาใช้ในสำนวนภาษิตมากที่สุด เนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่ตั้งแต่สมัยอดีตถึงกนิยมเลี้ยงไก่ไว้ที่บ้าน ซึ่งเกือบทุกบ้านจะชอบเลี้ยงไก่ไว้สำหรับเป็นสัตว์เลี้ยงประจำบ้าน เพื่อไว้ดูเล่น เป็นอาหารหลักและอาหารเสริม หรือเลี้ยงไว้เพื่อใช้ในการชนแข่งขัน อีกทั้งการสร้างบ้านเรือนของชาวตากใบจะนิยมสร้างบ้านยกพื้นสูงมีใต้ถุนบ้าน บริเวณใต้ถุนบ้านจะใช้เลี้ยงไก่ หรือบางบ้านก็มีการสร้างเล้าไก่ไว้ใกล้ ๆ บ้าน แสดงให้เห็นว่า ไก่ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนมากกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ และชาวบ้านก็จะเลี้ยงไก่ไว้ในปริมาณที่มากกว่าสัตว์อื่น ทำให้เห็นรูปร่าง ลักษณะ อาการของไก่อยู่เป็นประจำ จึงนำไก่อมาใช้ในสำนวนและใช้เปรียบเทียบเป็นจำนวนมากที่สุด

อีกทั้ง สัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบก็สะท้อนภาพสังคมวัฒนธรรม 5 ด้าน ได้แก่ ด้านภูมิศาสตร์ ด้านอาชีพ ด้านกีฬาและการละเล่น ด้านการเลี้ยงสัตว์ และด้านค่านิยม ซึ่งประกอบด้วย ค่านิยมการแต่งงาน ค่านิยมด้านพฤติกรรม และค่านิยมด้านรูปลักษณ์และการแต่งกาย เหตุที่สัตว์ในสำนวนภาษิตสามารถสะท้อนให้เห็นภาพสังคมวัฒนธรรมได้เช่นนี้ เนื่องจากสำนวนภาษิตมีป้อนเกิดมาจากธรรมชาติ ประสบการณ์ อาชีพ วัฒนธรรมประเพณี การละเล่น และการกระทำของสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในสังคมนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของราชบัณฑิตยสภา [10] ที่ว่า สำนวนชาวได้สะท้อนให้เห็นชีวิตชาวใต้ได้หลายด้าน เช่น ความเชื่อ การค้า อาหารการกิน ทำเลที่ตั้ง และสำนวนชาวไต้ยังสะท้อนค่านิยมได้อีกด้วย นอกจากนี้จะเห็นว่าสัตว์บางประเภทไม่ได้ใช้ในสำนวนภาคกลาง แต่ใช้ในสำนวนภาษิตตากใบ เช่น งูกะปะ ไชนกคฺหฺว่า แลน (ตะกวด) สิ่งนี้นับว่าเป็นความแตกต่างจากสำนวนภาคกลางและเป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นสำนวนถิ่นได้เช่นกัน นอกจากนี้ สำนวนภาษิตตากใบบางสำนวนก็มีใช้ร่วมกับสำนวนภาษิตภาคกลาง เช่น ตีจัวกือทือบคราด เหตุที่ใช้ร่วมกันเนื่องจากสังคมไทยแต่ดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม เกือบทุกภูมิภาคของประเทศไทยที่ทำไร่ ทำนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุรรัตน์ ศรีราษฎร์ [11] ที่กล่าวว่า สำนวนไทยที่ใช้เหมือนกันบางส่วนเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการร่วมกัน เช่น สังคมไทยเป็นสภาพสังคมเกษตรกรรม สังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ เป็นต้น จึงทำให้สำนวน ในแต่ละถิ่นบางสำนวนมีการใช้เหมือนหรือคล้ายคลึงกันได้

ดังนั้น การศึกษาความหมายเปรียบเทียบสัตว์ในสำนวนภาษิตตากใบ (เงาะเห) ช่วยให้เห็นระบบความคิดของมนุษย์ในการนำสัตว์มาสร้างเป็นสำนวนภาษิตผ่านกระบวนการวิเคราะห์หรือรลลักษณะได้อย่างเป็นระบบ และยังสะท้อนให้เห็นกระบวนการคิดของมนุษย์ในการสร้างสรรค์สำนวนภาษิตได้อย่างชัดเจน อีกทั้งการศึกษาในครั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นภาพสังคมวัฒนธรรมตากใบผ่านสัตว์ในสำนวนได้หลากหลายมิติ นอกจากนี้ ผู้วิจัยมี

ความเห็นว่าการได้ศึกษาสำนวนภาษิตตากใบในมิติอื่น ๆ เช่น อุปลักษณ์ที่ปรากฏในสำนวนภาษิตตากใบ ผลการวิจัยก็จะช่วยแสดงองค์ความรู้มิติอื่น ๆ ได้อย่างน่าสนใจเช่นกัน

References

- [1] Narathiwat Provincial Cultural Office. (2018). *Tak-Bai with Malay proverbial idioms*. Narathiwat Provincial Cultural Office.
- [2] Royal Society of Thailand. (2011). (2023,September, 9). *Idioms*. <https://dictionary.orst.go.th/>.
- [3] Royal Society of Thailand. (2011). (2023,September, 9). *Proverbs*. <https://dictionary.orst.go.th/>.
- [4] Saralamba, C. (2018). *Semantics*. Jaran Sanitwong Karnpim.
- [5] Boonphun, J. (2004). *The metaphorical meanings of animals in Thai idioms*. [Master's thesis, Thammasart University].
- [6] Sukkasem, P. (2000). *Animals in Thai idioms: The indicators of Thai people thinking culture*. Office of the National Culture Commission Ministry of Education.
- [7] Yenprasit, P. (2021). *A comparison of Malay and Thai idioms relating to animals*. An Academic Conference Report Thai in the Modern World. 43-62.
- [8] Wongthai, N. (2020). *Language and semantics*. (3th edition). K.C.INTERPRESS Publisher.
- [9] Nida, E.A. (1979). *Componential analysis of meaning: An introduction of semantics structures*. Mouton Publishers.
- [10] Royal Society of Thailand. (2012). *Proverbs in Thailand's four regions society royal institute edition*. Royal Society of Thailand.
- [11] Srirat, S. (2014). Thai Local Proverbs: Diversity of Areas and Cultures. *Vannavidas Journal*. 14, 58-52.